

dam quis sciens, & potens impedire, non impedit tamen quominus fur rem apud se depositam auferat. Culpa levis est omnino negligentia, & diligentia quam prudentiores, & diligentiores adhibere consueverunt; ut si quis rem depositam relinquat in cubiculo levis non clauso. Culpa leuissima est omnino negligentiam quam adhibere solentissimi, & prudentissimi in rebus eisdem naturae. Quis cubiculum claudit, at manu non pulsat ianuam, ut expectaret num clausum sit; hic reus est culpae leuissimae. Haec culpa iuridica interdum coniungitur cum culpa theologica, interdum separatur.

III. Quando nulla ex his culpis paratur, nullum omnino restitutionis debitum. Si relinquitur puteum apertum, in quo cadere homines non solent; si laqueum paras ad feram capiendam in loco remotissimo, in quo nec homines, nec animalia transiunt; aut si sagittam similiter emittis in eiusmodi locis; ad nihil teneris, etiam si casu homo, aut animal in puteum, aut laqueum incederet, aut sagitta laesus periret. Contra, si culpae latae iuridicae, & theologicae reus, damnum infereres; puta, si ignem accenderes prope domum, segetes, aut aliam rem alterius, neglecta diligentia necessaria ad evitandum combustionem, totum damnum inde secutum resciscere deberes.

IV. Excipiuntur tres casus in quibus absque culpa lata, levis, leuissima teneris ad restitutionem. Primus est: si animal tuum alterius animal occidat, aut laedat, aut segetes conculcat, prostreritque, aliudve damnum inferat; teneris aut animal tradere, aut damnum compensare. Tit. *Si quadrupes in Insit*. Si tamen animal tuum esset inuadum, liber ab onere restitutionis esses; sicuti si feram quam ligatum tenes, accederet animal, & occideretur, vel si latro domum tuam invadens, a canibus laeraretur, ad nihil strictius esses. Secundus casus est: si mancipium tuum absque tua culpa alterum laedat, aut damnum culpabiliter inferat; aut mancipium tradere, aut damnum compensare debes, ut statuitur in *Insit, §. Dominus*. Si tamen servus tuus inculpabiliter damnum inferat; nec ille, nec tu ad quicquam teneris. Tertius casus est: si e domo tua aliquid in viam proiciatur, & non fuerit proclamatum, ut transeuntes periculum evitent; est damnium abique tua culpa secutum fuerit, si caput domus es, ad duplum teneris; si damnium accidit capiti hominis, expensas solvere curacionis debes, & omne aliud damnum compensare. Si aliquid in domo tua appensum sit quod nocere queat, & respiciat;

ad restitutionem, seu compensationem damni alingeris: si vero non nocuit, is qui illud appoluit, solvere decem aureos debet propter periculum; si caput domus videt, aut leuiter, & non remouit quod appensum est, alios decem solvere tenetur. *l. i. ff. de his qui deiciunt, vel offendent*. Haec autem non obligant in conscientia, nisi post iudicis sententiam: quia sic ista recepte sunt leges istae. Exceptis autem his tribus casibus, si res aliena sortuito in domo tua perit, ad nihil teneris: quia casus sortuiti extra humanam diligentiam sunt; ut si equus mutuo acceptus moriatur, aut domus locata igne comburatur, abique tua culpa, *l. Si in rebus, ff. Commodati*; nisi tu casus sortuitos libere suscepisses resciscendos. Iniri enim contractus potest, servatis iustis conditionibus, vi cuius obliheris pro damno ex casibus sortuitis proficiscente.

V. Qui rei illicitae dat operam, si sit causa damni nec praevisi, nec intenti, nec ex illa causa derivati, ad nihil tenetur: quia damnium per accidens secutum nequit culpae veri, atque adeo nec ad penam imputari: actio quippe eiusmodi damni illicitam nullo modo voluntaria est; quemadmodum ad resciscendum damnum illatum ex ignorantia antecedenti, seu omnino invincibili non alingeris in conscientia: quia talis actio est prorsus involuntaria. Quid, si ignorantia sit dumtaxat concomitans? Iaculans sagittam, omni adhibita diligentia, ut damnum quolibet evites; ita tamen affectus, ut si homo transiret, eum occideres. Sagittam proiicias, homo transiret, eumque occidis. Quid tam? Ad nihil te teneri docent Salmanticensis *xxii. cap. 1. punct. 2. §. 2. n. 15. & citant Dicastillum, Lessium, Bonacinum, & alios*. Quoniam, inquit, actio haec non est causa iniuriae mali alieni; ut si gauderes de malo alieno, non infaustus in illud. Et licet homicidium hoc non sit contra voluntatem, tamen non est ex voluntate cum cognitione finis. Haec opinio mihi non probatur. Utique actio, licet mala, quae non sit damni causa, non inducit restitutionis debitum, ut est internum gaudium de alterius detrimento.

At negatur, praestam actionem non esse damni causam. Tu ita paratus es, ut hominem occideres, si transiret. Respice illum transeuntem occidis. Ergo actio tua occisiva est. At, inquit, omnem adhibet diligentiam qua evitas homicidium: voluntas autem illa interna est, quae non insit in homicidium. Haec omnia in praxi commentitia sunt. Qui enim fieri potest ut omnem adhi-

adhibeat diligentiam ad evitandum homicidium qui paratus est hominem occidere, si transiret? At ponamus hypothefim, quod respice hanc praestaret diligentiam. Quid haeretic? Non aliud nisi quod, homine non transeunte, reus non esset damni illati. At quoties cum voluntate parata ad occidendum homicidium sequitur, tum habetur & damnium illatum, & voluntas quae illud intrulit. Ergo concurrunt ea quae restitutionis debitum inducunt. Et licet non sit expresse cognitio, est tamen implicita.

CAPUT V.

Sola culpa theologica, opposita iniuria commutanti, extra contractum, vel officium, onus inferri restitutionis. Quae culpa in officio, vel contractu, inferat restitutionis debitum. Phares quaedamque resolvuntur.

I. Culpa theologica alia interna, externa, vel inanimata. Illa numerum obligationem se sola inducit restituendi, quia nulloquam ledit ius alienum, sermo itaque est in praesentia de culpa theologica exteriori contractu iniuriam commutanti, & de restitutione ex iniuriam acceptione orta, praesitis titulis rei acceptae, vel contractu, & officii. Porro nemo ex iniuriam acceptione restituere tenetur, nisi iniuriam committit. Iniuriam autem non committit, nisi fiat, aut scire debeat, velique proximum laedere, ut docet S. Thomas 2. 2. q. ix. art. 2. *Si aliquis faciat aliquid quod est iniustum, non intendens iniustum facere (scilicet cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se iniustum facere) tunc non facit iniustum per se & formaliter loquendo, sed solum per accidens, & quasi materialiter faciens id quod est iniustum. Unde & talis operatio non denominatur iniustificatio.*

II. Cum actio coram Deo omni culpa caret, caret quoque respectu proximi. Ergo tamen damnum inferatur, ad nihil tenetur qui istius damni causa moralis non sit. Damnium enim, consequens actionem physicam, est praepter intentionem & voluntatem agentis. Nemo itaque restitutioni ex iniuria acceptione ortae subiectus est, si ab omni culpa theologica contractu iniuriam commutativa immunis sit. Sicut pro actione inculpabili nemo Deo satisfacere alingerit, ita neque proximo satisfactionem exhibere tenetur.

III. Obiicitur 1. Culpa iuridica lata inferri debet restitutionis. Sed culpa iuridica lata abique culpa theologica reperiri valet. Ergo saluum est ex sola culpa theologica debi-

tum oriri restitutionis. Resp. Culpa iuridica lata inferri debet restitutionis, si fuerit iuncta culpae theologicae, licet separata ab illa; nisi interveniat peculiaris contractus iuxta leges quae ad id obligent, ut dicitur *n. vii. & 1499*.

IV. Obiicitur 2. Dominus *Exod. xxi. haec praescribit. Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & operuerit eam, cecideritque eos, vel affinis in eam, dominus cisternae reddet pretium iumentorum*. Similia repetit *cap. xxii. Si servus ignis comprehendit acervum frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit*. Resp. Leges istae praesupponunt negligentiam, seu culpam theologicam. Quod si quis hoc ageret, subdole timido leges iudiciales esse, sicut sunt alibi ibidem recenseat, ut talis latronis, reddendis oculum pro oculo, dentem pro dente, quarum observationi nemo alingerit.

V. Obiicitur 3. Gregorius IX. c. *Finalis* de iniuriis, haec latuit. *Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata... ad haec impertititia tua, aut negligentia evenerunt; iure semper his satisficere oportet. Neque ignorantia te excusat, si scire debuisti ea facto iuriam verisimiliter posse contingere, vel laedere. Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisficendum teneris, nisi ex dando passum damnum, te ipsum liberare velis; quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera animalia, vel que consueverunt nocere, fuissent, & quam deberes, non curasti diligentiam adhibere. Sane licet qui occasionem damni dedit, damnum dedisse videtur; secus tamen est in illo dicendum qui, ut non occideret, de contingentiis nihilominus. Resp. Pontifex summus confirmat sententiam nostram, cum aperte culpam theologicam ad restitutionem requirat. Distinguit primo loco culpam latissimam, latiore, & iniuriam eadem irrogatam, a negligentia quae ex culpa lata provenit, ut colligitur ex his verbis: *Nee ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere*. His verbis aperte declarat Pontifex summus se loqui de culpa lata, in omissione illius delicti quam homines committere adhibent, licet. De animalibus que committere nocere, ad aequalitatem resciscendos damnum illatum docet, quando negligentia culpa in suis cultodiendis praesertit. Si vero id non consueverat, tum non ad aequalitatem, sed aliquid satisfactionis vi humani iuris, ad penam, non ad culpam obliheris, praebendum est, post, non ante indicis sententiam. Ultimo loco concludit compensandum datum*

acceptio non reperitur absque culpa lata iuncta culpa theologiae; nec tandem ex contractu, quia nemo sine artificio, sive aliorum professorum lege obligat ad exercendam artem suam maiori diligentia quam adhibere prudentes eorumdem professionum homines solent. Ex sola culpa lata iuridica, connexa cum culpa theologica, oritur in his restitutionis debitum.

XIV. Haec omnia vera sunt absolute & per se. At si praefati professores promitterent maiorem diligentiam quam adhibere communiter solent ceteri eorumdem artium prudentes viri, tum stricti essent restitutioni, etiam ex culpa levi, aut levissima; prout magis aut minus promiserunt, & secundum quod negotii gravitas postulabat. In quibusdam enim negotiis, & operibus summi momenti exigunt summa vigilantia, & maxima cautio. Quare in his non raro levis negligentia potest fieri gravis, & debitum inferre restitutionis.

XV. Animadvertas tamen velim, culpam quae levis est in privatis hominibus, fieri latam, & gravem in his qui ex officio consulere, defendere, custodire aliena bona tenentur. Quare dicit solus, quod isti professores ex culpa levi stricti sunt restituere respectu privatorum qui ex officio non obligantur: quia negligentia quae in privatis levis est, potest esse lata; seu gravis culpa in his qui ex officio negotia peragunt. Quamobrem Advocati, Confessarii, Parochi, Concionatores, Iuriconsulti, ceterique professores qui in artibus suis consilia praebent, ex culpa lata restitutioni obnoxii sunt. Quoniam hi ex officio eam adhibere diligentiam debent quam communiter prudentes solerterque eorumdem professionum viri adhibere consueverunt. Non raro, utinam non frequenter, ad restitutionem illi tenentur ob culpam ignorantiae, seu ob negligentiam addidit ea quae vi professionis licite tenentur. Docet enim S. Thomas 1. 2. quaest. lxxvii, art. 2. *Omnes scire tenentur quae sunt fidei, & universalis iuris praecipua, singuli autem ea quae ad eorum statum esse officium spectant.* Excusantur tamen a restitutione, quando non decrete, sed caute responderent se ita sentire, aut dubitare: aut sibi ita videri. Quoniam si consulentes non consilium exequerantur, imprudenterque proprie imputare secutum damnum debent. Caute ergo isti professores omnes in consiliis dandis, praesertim in materia iustitiae, in contractibus, in negotiis, si inculpate veritatem ignorant, inculpate non agunt, dum se consilium dandis immiscere audent. Re-

gula iuris 72. in 6. *Nullus ex consilio, dano modo fraudulentus non fuerit, obligatur, hunc prodit sententiam: Qui bona fide consilium dedit in his quae ad proprium officium non pertinent. Nominis autem fraudis culpa lata intelligitur. Fraudem quippe committunt Confessarii, Theologi, Icti, ceterique qui profites peritiam artium, eadem ignorant. Et Christiani bona fide ad istos ut ad peritos in arte accedentes decipiuntur, fraudemque patiuntur, qui consilium se accipere a sapientibus putant, dum res ipsa ignorant, atque adeo decipientes consulant. Pro certo habere vult, neominus mala fide, & expressa fraude contentes decipere; sed revera decipiunt, dum profitentur se peritos esse in arte, cum res ipsa non sint, ob omissionem addicende scientiae necessariae.*

XVI. Quaest. IV. *Quoniam culpa iuridica requiritur in contractu, ut inducat restitutionis debitum? Resp. Duplex occurrit sententia. Altera, quae docet, te ex culpa levi, aut levissima teneri ad restitutionem, si contumacia cedat in solam utilitatem tuam, ut in commodato, peratque res, aut fiat detritio. Et haec est dispositio iuris ff. 13. tit. 6. l. 18. *In rebus commodatis talis diligentia praestanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.* Et haec iuris dispositio aequitati naturali congrua videtur, ut tempore qui aliena re gratis utitur, summam in custodia adhibeat diligentiam. Nisi enim diligentissimus sis in hoc contractu, quandoam eris? Ipse communis hominum sensus dicit ut maiori diligentia commodatarius teneatur restituere ea quae lata, hic strictus erit ex culpa levi, aut levissima. Excipitur precarium, in quo solum ex dolo, aut culpa lata, qui accipit, tenetur. Quia dominus quocumque tempore rem precario parti utilis sit, ut in contractibus locationis, conductionis, pignoris; utique subiectus est restitutioni ex culpa lata, & levi, non vero ex levissima. Ita iura disponunt. *De rebus, & reg. 23. de reg. iur. l. 1. §. Commodato.* Ergo alienam rem in propriam utilitatem, ex ipsa naturali equitate diligentiam peccatam qua utuntur soleriores homines in similibus rerum custodia, adhibere debent. Domestici qui ex officio res domini custodiant, artifices qui accepto stipendio in re aliena laborant, relictae damnum debent ex culpa levi; si tamen res sint magni momenti, & fragiles. Hinc conducti ad ferendas columnas, & res similes, quae facillime franguntur, tenentur*

tenentur

tenentur ex culpa levissima; quia haec culpa quae in aliis rebus curandis esset levis, aut levissima, in his gravis reputatur.

XVII. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut accidit in deposito, qui accipit, ex culpa lata tantum, & dolo tenetur: idque aequitas naturalis dicitur, ut qui alienam rem custodit in commodum domini, ea utatur diligentia qua uti diligentes solent. Quare si depositum perat absque culpa lata, nullum est restitutionis debitum, nisi in his casibus. 1. Si pactum praecessit, ut maxime diligentia. 2. Si depositum tecum detinueris pro loca periculis expedita. 3. Si in mora fuisses, non reddendo tempore debito, cum posses. 4. Si mercedem accepisses pro depositi custodia. 5. Si ipse praemisisses diligentissimam custodiam. Tunc enim teneris ex culpa levissima.

XVIII. Cum in legibus indicatis afferitur, depositarium obligari solum ex dolo, non ex culpa, sciendum est, in iure dolam late culpam aequiparari, ut habetur l. 222. §. de verb. oblig. *Magna negligentia culpa est magna: culpa dolus est.* Cum itaque leges definiunt dolum dumtaxat praestandum esse, non culpam, id est culpam levem, aut levissimam; Doli autem nomine lata culpa intelligitur. Dum vero in contractibus iura decernunt culpam esse praestandam; nomine culpae intelligunt culpam levem, aut levissimam iuxta materiam diversitatem.

XIX. Tandem praefata sententia defenditur, damnum secutum in contractibus ex culpa iuridica sine culpa theologiae in conscientia restitendum esse. Quoniam qui ex contractu rem alienam accipit, sese obligat ad eam servandam cum onere a legibus praescripto, seu ad eam praestandam diligentiam quae legibus praestatur; praesertim cum leges istae aequitati naturali conformes sint. Porro praefatae leges obligant ex culpa levi, aut levissima; ut patet ex cap. ult. de commodato, ubi statuitur: *Cum gratia sui qui commodatum accipit, de levissima etiam culpa tenetur.* Nequeunt autem eiusmodi leges in negligentia levissima culpam mortalem praesumere. Obligant ergo ex culpa iuridica. Sed qui contrahit, sponte libereque vi contractus obligat sese ad praestandum id quod leges decernunt. Leges autem decernunt ex culpa levi esse ad restitendum damnum ex culpa levissima secutum. Ergo dum hoc onus legitime vi contractus suscipis, iam in conscientia te obligas ad id praestandum quod leges praescribunt. Haec sententiam defendunt Covarruvias, Navarrus, Molina, Lessius, Val-

quez, Antoine, & alii, qui vocant eam communitatem.

XX. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses tract. xlii. cap. 1. punct. 2. §. 2. *num. 32.* & pro eadem citant *Fillium, Dianum, Satum, Ledesman, Tapiam, Alsiolium.* Haec opinio contendit, te non esse obligatum in conscientia, nisi ex culpa lata commissa cum culpa theologia, saltem in foro interiori; si vero contractus sit in tuo commodum tantum, ut est commodatum; si vero in commodum utriusque, ut est pignus; si vero in solius dantis, ut est depositum. Ex sola culpa iuridica, si levi, five levissima, in aliquo istorum contractuum commissa, negatur oriri restitutionis debitum. Prima haec sententia ratio reperitur a paritate praerati, in quo quis tenetur solum de culpa lata, aut dolo: quae ratio nulla est, cum praeratum ad nutum dantis repeti queat.

XXI. Postquam autem istius sententiae ratio haec est. Nemo iure naturae astringitur restituere ex culpa levi, aut levissima. Probatur antecedenter. Nemo ex contractu tenetur maiorem adhibere diligentiam in re aliena quam in propria conservatione. Sed in propria re custodia solum quae tenetur de culpa lata, aut dolo, seu ad eam ponendam diligentiam quae diligens & prudens adhibet: & ad hanc solum diligentiam quaeque vi contractus esse astringitur. Neque maior obligatio a iure positivo imponitur: nam iura quae adducuntur, vel non sunt recepta quantum ad obligationem in foro conscientiae, vel solum spectant exteriorem pacem & tranquillitatem, solumque obligant in foro exteriori.

XXII. Expensis utriusque sententiae fundamentis prior mihi probabilior est, quod solidiores rationes quibus innititur. Porro quippe internum, ut ab ultimi secundae opinionis fundamentis debet, quando istud & naturalium aequitati conforme est, & saltem praesertim non inheret. At leges quae obligant ad restituendum ex culpa levi, aut levissima in contractu cedente in solam accipientis utilitatem, falsa praesumptioni non innituntur; & sunt ex alia parte aequitati naturali conformes. Ergo qui iuxta has leges contractum ineunt, ad earamdem observantiam sese astringunt. At leges istae, iniquae, non imponunt obligationem in foro interiori. Edo. Cum tamen contractum celebras i. iuratum legum praescriptum, tum ipse in conscientia te obligas ad id praestandum quod leges praecipunt.

XXIII.

Æus omnium earundem rerum est. Equum alienum bona fide vendit. Antequam pecuniam in pretium venditi equi acceptas cum tuis permisceas, advertis equum esse alienum; restitueris tunc pecuniam altingeris: quia tunc equus alienus in æquivalenti extat apud te. Permixtis pecuniis pro equi pretio acceptis, cum tuis, antequam relicias equum esse alienum; ad nihil altingeris.

VIII. Secundæ opinionis fundamenta nullus sunt momenti. Res enim ultra consumptibiles, quamdiu impermixtæ extant, semper subiectæ sunt restitutioni. Et ideo hæc primæ restituendæ sunt, ubicunque reperiuntur. Verum utique est, necesseque haud esse quod res ultra consumptibiles eisdem numero restituatur, sed fat esse restitutionem fieri in æquivalenti. Attamen dum impermixtæ servantur, semper ad dominum verum clamant, & dominus ius retinet ad illas repetendas. Nec hoc ius ille amittit pro hoc quod subditur aliæ pecunie possit pro restitutione. Immo debemus subdituendi alias pecunias pro restitutione declarat ius in priores pecunias impermixtas.

IX. Hanc tertiam sententiam defendunt Salmanticenses tract. xiii. cap. 1. punct. 3. §. 1. num. 46. & pro eadem laudant Rebelium, Dicaßillum, Sanchez, & alios. Hæc mihi probabilior est; non tamen secuta, aut tuta. Tutæ mihi sententiæ est, emptorem teneri ad restituenda aliena que usu consumuntur, sive mixta, sive impermixta reperiuntur apud emptorem. Nec enim video cur hæc permissio tante virtutis sit, ut ipsiorem dominum possit iare quod habet, fatentibus Theologis citatis, in res impermixtas. Emptor vero a latrone potente solvere repetens pretium debet. Nonne in illo capitulo permixtarum pecuniarum reperiuntur pecunie veri domini? Quod respectu nostrum possit discerni, quænam sint pecunie emptoris a latrone, & quænam veri domini, propterea ne ille pecunie acceptæ a latrone in seipsis, & realiter non clamant ad dominum? Propterea ne dominus ob illam confusionem perdit ius verum, & reale quod habet in partem pecuniarum illius cumuli? Hæc mihi tuta sententiæ videtur. Verum quia auctoritas Theologorum oblat, & ratio mea in conspectu aliarum rationum evidens mihi non est; ideo sapientiorum iudicio sententiam istam subicio. Dum enim veritatem me ignorare sentio, a ferendo iudicio abstineo, iuxta S. Thomæ saluberrimam monitionem. Propterea nemini auctor esse ut sibi præfatas pecunias permixtas retinetur.

X. Quæst. II. Qui alienam rem usu non consumptibilem possidet, nempe equum, horum, picturam &c. bona, aut mala fide, remaneat ne eandem rem, si extet, reddere, aut eisdem pretium? Resp. Communis sententiæ est eandem rem restituendam esse: quia hæc, dum extat, ad dominum suum clamant; neque loco eisdem subditum pretium valet. Accedit, dominam peculiari interdum affectu erga eandem rem ferri. Contingere tamen casus possent in quo gravis culpa non esset, pretium loco rei solvere: quod arbitrio prudentium relinquatur.

XI. Quæst. IV. Ad quid teneatur possessor male fidei? Resp. Possessor male fidei est, ut dixi, qui alienam rem furatur, rapit, retinetve, domino invito. Is rem, si extet, si eam vendidit, vel consumpsit, aut si res perit etiam absque illius culpa, pretium eisdem totum restituere debet. Præterea omnia domna que dominus ob rei proprietate privationem passus est, restitue inultus raptor, aut retentor altingitur. Rapuit, aut retinuit pecunias mercatoris, quas si ille habuisset, negotiatiuri exposuisset, aut immunitia damna impediisset, ultra restitutionem pecunie raptæ, damna, & lucra non obtenta ob eisdem pecunie privationem compensare debet.

XII. Quæst. V. Si fur rapit rem que apud dominum perisset, teneatur ne eandem restituere, si illam conservet, aut pretium, si perierit? Resp. Duo certa sunt apud Auctores. Primum, si dubites, perisset ne res apud dominum, restituere rem debes, aut pretium eisdem; etiam absque culpa tibi perierit, ut minus faciendum dubii estimationem. Idem dicendum de depositario, aut debitore, qui fuerit in mora restituendi res alienas. Secundo, quamvis certum esset quod res apud dominum perisset inulto, puta quia fur surreptus illam fuisset, restitutioni obnoxius es: quia factum alterius: tuam factum non excusat.

XIII. Illud ergo in disputationem vocatur, nam quando tu certo sciens rem apud dominum casu fortuito, nempe incendio, vel naufragio perdidisti, illam eripueris, tenearis ad restitutionem? Respondeo, te ad restitutionem teneri, si res, vel eisdem pretium apud te extet. Quia si res apud te casu perierit, debes illius pretium reddere; licet eodem modo, & tempore apud te pereat quo perisset apud dominum: Rem incendio consumendam liberali, quam per aliud incendium, vel naufragium perdidisti, restituere eisdem pretium debes. Ratio evidens est; quia rem illam

illam rapuisti, non ut domino servares, sed in tuum commodum. Ergo rapuisti cum onere restitutionis. Si igitur rem hanc inlunas, aut didrachas, semper restitutionis onus tibi remanet. Quod vero casu apud te res hæc perierit, tibi imputare debes. Cum enim res illa onere restitutionis gravata sit, hoc onere non exiit, propterea quod perierat; sed rem ad restitutions oneri subiecta immo quia res restitutionis tantum reddere. Id solum advertendum, quod res tempore periculi, puta belli, non tanti valent, quanti alio tempore. Quare circa taxationem pretii circumstantiæ spectandæ sunt.

XIV. Quid, si res eodem tempore, & eodem ipso periculo pereat apud te quo perisset apud dominum? Negant te ad restitutionem altingi Salmanticenses tract. xiii. cap. 1. punct. 3. §. 2. num. 52. Calropalaus disp. unic. punct. 24. Lessius Lib. II. cap. xlii. dub. 15. & alii. Quoniam, inquit, non teneris rem alienam in meliorem statum reducere, ut inde commodum colligat eundem dominus. Id quippe ordo iustitiae dumtaxat postulat ne tu actione tua damnatum interas proximo. At si res eodem modo apud dominum peritura fuisset, nihil damni eisdem inferas. Nihil ergo ei ex tu colligeret actione.

XV. Contraria sententiæ mihi est probabilior, & verior. Inuita acceptio intrinsecum atque indivulsum secum desert restitutionis debitum: quia natura sua & per se inferit damnatum domino rei acceptæ. Hæc inuita acceptio evadere iusta nequit per subsequentem fortunatum casum. Ergo semper restitutionis onere gravata manet. Quid? An inuita acceptio non inferit iniuriam domino? An iniuria lem illata a debito restitutionis immunitis constituitur per subsequentem fortunatum eventum? Fortassis futurus eventus efficere nequit ut fur, vel iniustus possessor damnatum domino non intulerit. Eventus futurus casualis id solum efficit quod damnatum illatum a fore, vel ab invito possessore, ab alia causa inductum fuisset. Nonne omnes fatentur restitutionis debitum esse, etiam si furto eadem res auferenda fuisset? Quod autem furto, aut incendio res illa perdidisti, perinde est respectu faris rem illam surpripientis.

XVI. Opponitur sententiæ fundamenta solida non videtur, & ex his que dicta sunt, omnino corrumpit. Quoniam inuita acceptio natura sua iniuriam inferit restitutione auferendam. Quod res illa fuisset perdidisti fortuito eventum apud dominum, non impedit

quominus illata iniuria fuerit. Aliud quod ex l. ult. Ad legem Rhod. opponunt, similiter nullum est. Quoniam ibi nec verbum habetur de iniulto rapitore, vel possessore, sed solum de duabus navibus, que si amba perierint, ad nihil nauta tenerit; seorsus, si una portum atigerit.

XVII. Exempla plura adduci solent, ut allata doctrina illustreret. Rem incendio flagrans furatus es certo comburendam. Si apud te extet, aut pretium eisdem, vel si alio incendio, aut quocumque fortuito casu perierit; teneris ad restitutionem. In urbis visitatione alienam rem furatus, que ab aliis furibus surripienda certo erat; eam domino reddere altingeris, si extet, aut pretium, si reddidisti illam. E facibus feræ bovem eripulisti; ad restitutionem altingeris. Contra vero, si furandi animo erepta ovem iteram a fera apprehendatur, aut si res in bello furto surreptæ ab hostibus auferantur; ad nihil te altingit docent Auctores prioris sententiæ. At nobis oppositum, iuxta ea que diximus, probabilis videtur. Navigabas cum Petro, inquit: eisdem rem pretiolam furatus es, que eadem navigatione naufragio perdidisti; ad nihil te teneri docent præfati Auctores. Ad oppositum nos sentimus: quia per actionem furivam constitutus es debitor eisdem rei; nec subsecutus naufragium efficit ut iniuria, & iniustitia non fuerit. Furatus es equum morbo illatum laborantem, qui sine tua culpa mortiferus furatus es vini dolium in acetum converti, eodem modo corrumpeudi apud dominum, furatus es tempore incendi venientem, furatus es tempore incendii pervenientem, furatus es tempore incendii auferentem, aut locum ubi venientem abcondentes: ab onere restitutionis te liberant citati Auctores. Contrarium tamen probabilius iuxta dicta mihi videtur.

XVIII. Quæst. VI. Si rem alienam ex incendio eripias, & post elapsum periculum illam retineas, & apud te percat, non perdidisti apud dominum, teneris ne ad restitutionem? Resp. Adfirmant omnes: quia licet bono animo absteriles, si tamen diversas restitutionem, iniuriam inferas domino. Ergo si apud te perierit, non perdidisti apud dominum, iam tibi onus incumbit eandem restituendi.

XIX. Quæst. VII. Ad quid teneris ille qui rem alienam mala fide surripuit, quænam est restituti eripit, & post elapsum periculum non perdidisti? Resp. Furatus es pullum equinum, vitulum &c. incendii legretes, vineam devastasti tempore quo valebant qui saginasti; tempore vero collectionis vultura erant centum: quo-

quodnam pretium restituendum est? Respondent Valquez *opusc. de rest. cap. v. §. 1.* Layman *lib. III. tract. II. cap. IV.* Salmanticensis *tract. XI. cap. I. punct. 3. §. 2. num. 54.* & alii apud ipsos. Si dominus in priori statu consumptus rem erat, minimeque ad meliorem servaturus, tum tenens ad restitutionem secundum valorem quem habebat in priori statu. Quia si dominus vendidisset vitulum in eo statu in quo illum rapuit, solum passus esset damnari valoris quo in tali statu vitulus constabat. Si vero dominus servaturus res furtivas erat usque ad statum maioris pretii; non obstringitur restituere pretium, secundum valorem illum quem habebat res servata usque ad statum meliorem, sed quantum iuxta prudentem estimationem valet spes illas servandi: quia dominus talis spei valore tantum privatus est. Cui sententia non repugno.

XX. Quæst. VIII. *Cumnam crescit res furto sublata?* Resp. Si res viliori furto sublata creata apud furem, & cum tali incremento extitit; cum hoc incremento restituere eam fore debet, etiam si dominus ad hoc tempus servaturus eam non fuisset. Igitur sive intrinsecus res creata, sive extrinsecus, ut cum pretium augetur ob emporum multitudinem, secundum hunc valorem restitui, si extitit, debet. Quia semper res hæc sub iure domini manet; atque adeo tum extrinsecus, tum intrinsecus domino crescit. Surtipitilli vitulum qui apud te evasit bos, & extat. Furtus est triticum tempore quo decem valebat, & apud te extat tempore quo valet viginti. Accepisti alterius monetae tempore minoris, & extat apud te tempore maioris valoris. Restituere hæc omnia debes secundum pretium quod habent tempore maioris valoris, ob rationem datam: quia hæc bona, usque dum extant, ad dominum attinent. Quare si restitutionem culpabiliter differas, & res pretio decreascat, aut apud te peras, reddere pretium debes secundum incrementum prælatum.

XXI. Quæst. IX. *Si res in viliori statu furto sublata, melior effecta, postea ad deteriorationem statum redigatur, quid restituendum est?* Resp. Absoluti vitulum, crevit in bove robustum, post debilis claudique factus est. Furtus est triticum tempore quo valebat decem, crevit usque ad triginta, post decrevit ad decem. Restituendus ne valor est secundum augmentatum? Dico certe furem. Primum, si dominus servaturus rem esset usque ad tempus incrementi, & tunc eam consumpturus; tenens secundum hoc incre-

mentum reddere. Nam si res illa apud te decrevit, apud dominum tale decrementum minime succipitur, restituito facienda est secundum incrementum quod apud te habuit; damna quippe emergentia, & lucra cessantia refarcienda domino sunt. Secundo, si tempore vilioris pretii vendidisti, aut consumpsisti rem, quam simili pretio dominus erat venditurus, aut consumpturus, hoc, & non maius restituere pretium debes. Quoniam ad amplius non obstringitur ratione rei alienae, quam non existere suppono. Restituito ergo faciendum est ex iniusta vel acceptance, vel detentione. Hæc autem ad mensuram damni illati, & non amplius obligat. Porro in positione facta damnus illatum est tantum in valore infimo. Ergo hic, & non maior restituendus est.

XXII. Illud in disputationem vocatur, an si tu tempore incrementi rem vendidisti, aut consumpsisti, quam dominus usque ad illud tempus conservaturus non erat, vel tempore inferioris pretii vendidisti, tenens restituere iuxta estimationem incrementi, aut vilioris pretii. Res autem crescere possunt, aut intrinsecus, ut vitulus, ovium &c. aut extrinsecus, ut pecunie, vinum, triticum &c. ob multitudinem emporum.

XXIII. Prima sententia defenditur, in casu explicato te non teneri nisi ad restituendum pretium illud vilius quo res valebat tempore venditionis, aut consumptionis facienda a domino. Hanc defendunt *Molina, Pasquæ, Laymanus, Diana*, eamque probabilem vocant *Salmanticensis tract. XIII. cap. I. punct. 3. §. 2. num. 58.*

XXIV. Probabilior mihi opposita sententia est, nempe te obligatum restitutionem rei esse secundum valorem maiorem fure intrinsecus, sive extrinsecus, quando tu tempore maioris huius valoris prælatam rem vendidisti, aut consumpsisti; quamvis dominus ad hoc maioris valoris tempus eam non fuisset servaturus. Quoniam valor rei rem ipsam comitatur. Ergo sicut res domini est, ita & rei valor. Rem vendas, aut consumas tempore maioris valoris. Ergo hic valor restituendus domino est. Cado: nonne tempore quo rem iniuste acceptam vendas, tenens domino eam reddere? Porro pretium rei est æquivalenter ipsa res. Ergo si maiori illam pretio vendas, hæc maioris pretium restitutum domino est.

XXV. Obiciunt adversarii. Restituito faciendum est iuxta quantitatem damni domino illati. Sed quantitas damni illati restituitur est ad normam pretii vilioris quod dominus

per-

percepturus erat ex venditione eiusdem rei. Dominus autem venditurus rem erat pretio viliori. Ergo illud, & non maius restitui debet. Resp. propositio prima vera est; secundum falla. Quoniam quantitas damni ex quantitate iniuriæ, seu iniustitiæ interrogat domitum delensum est. Iniuria autem interrogat domino tempore maioris pretii, dum res illius eo invito venditur & consumitur. Ergo iuxta quantitatem illius iniuriæ, seu iniustitiæ restituito fieri debet.

XXVI. Obiciunt 2. Rei venditio hoc aut illo tempore, & maiori pretio, fructus indultrix est. Fructus autem indultrix furis, non domini, sunt. Ergo maior valor ad furem, non ad dominum, attinet. Resp. Prima propositio falsa est. Maius quippe pretium rei, non indultrix, fructus est. Indultrix vendendi hoc aut illo tempore conditio commutata est. Pretium maius non indultrix, sed rei meliori per indultrix servata respondet: quia res, usque dum existit, semper suo domino fructificat, ut mox dictum sumus.

XXVII. Obiciunt 3. Si mutuo pecuniam, aut triticum accipis tempore maioris valoris, fat est ut eandem quantitatem & qualitatem rei mutuo acceptæ reddas tempore stiam minoris valoris. Ergo idem dicendum in casu proposito. Resp. Negatur consequentia. Discrimen est quod natura mutui id proprium habet, ut eadem res in specie restituitur. Hæc & mutuatori, & mutuario crescere, aut decrecere potest.

XXVIII. Quæst. X. *Quomodo possessor dubie fidei rem alienam restituere astringatur?* Resp. Dubie fidei possessor duplici in statu spectari potest, nempe & initio possessionis, & in progressu eiusdem. Quis dubitans rem esse alienam, eandem emit, vero domino tradendam, non modo non peccat, sed negotium domini agit. Si calu fortuito, vel abique culpa lata, & gravi res illa perit, ad nihil tenetur. Antequam eam domino tradat, pretium expensuram iure exigit. Adhibere diligentiam debet ut verum dominum inveniat. Si adhibita diligentia dominus non appareat, possessor bonæ fidei evadit, verusque rei dominus. Qui rem alienam esse dubitat, eamque emit, ut sibi retineat, fur est, & tenetur ad restitutionem, tum ratione acceptæ rei, tum ratione iniustitiæ; etiam cum periculo amittendi pretium quod solvit: huic enim periculo voluntarie se se expoluit. In id ergo incumbere diligenter debet ut inveniat dominum cui rem empta tradat. Si post moralem diligentiam adhibitam dominum non invenit, dubiumque cesset; possessor bo-

nae fidei evadit, remque sibi retinere iure valet. Si dubium præterierit perleverit, dividenda inter pauperes res est, retento tamen pro rata dubii pretio in emptione folorum. Nec illa suffragatur regula: *Melior est conditio possidentis.*

XXIX. Quæst. XI. *Qui bona fide rem emit, si post emptorem dubitavit non esse alienam, ad quid tenetur?* Resp. Debet omnem adhibere diligentiam ut dominum inveniat. Quid si adhibita diligentia dominus non occurrat, dubiumque persistat? Rem totam sibi retinere potest docent *Salmanticensis tract. XIII. cap. I. punct. 3. §. 3. num. 63.* cum ceteris Probabilibus, illi maior valor ad furem, non ad dominum, attinet. *Melior est conditio possidentis.* At dubium bonam fidem excludit: ideo pro rata dubii tribuenda diligentiam res est. Quod, si dubitavit negligat diligentiam in domino querendo? Etiam tam rem totam sibi retinere potest docent Probabilibus non paucis, tamquam quid probable. Sed hæc opinio citis, ut supra, laxa, & falla est. Quare hic relinquere tam rem, quam fructus perceptos debet pro rata dubii, & fere dicemus abolitæ omnia, tam rem, quam fructus. Quia omisso diligentiam quam ex iniustitia adhibere tenetur, fuisse natura causa esse potest cur dominus non reperitur. Deliberate te huic periculo exponis. Ergo ut minus pro rata dubii distribuere, & fructus in pauperes teneris. Ut minus, dixi: quia, si definirem omnia distribuenda esse, fortassis a veritate non abluerem.

XXX. Qui bona fide emit, & postea dubitare incipit, sit ne res aliena, tempore quo id dominum investigat, uti re nequit que usu consumitur. Illud quippe investigatio foret, si possessor rem consummeret. Res tamen usa non consumptibilis adhibere potest, animo parato solvendi pretium tuis illis vero domino, detractis alimentorum expensis. Quid, si post investigationem dubium maneat? Respondent *Salmanticensis loc. cit. num. 65.* posse dubitantes rem vendere, monito emptore de hac conditione, ut comparente domino datum compenietur: quia hac conditione affecta minus valet. Quod nisi admoveat, tenetur damnus secutum emptori refarcire; si tamen moralis spes sit repudiandi domini: qua morali spe cessante, liber a monitione est. Citant per hoc opinione *Castropalano, Sanchez, Bannes.* Hæc mihi minime probatur, sed pro rata dubii persistentis, ut alias dictum est, res pauperibus distribui debet.

XXXI. Quæst. XII. *Qui bonæ fide rem accepit, evaditque dubius possessor, tenetur ne totum numerum paratum habere ad restituendum totum pre-*

pre-

pretium rei vendite domino parentis? Resp. Negant communiter Probabiliste. Sanchez. *Lib. II. Consil. cap. XIII. Salmanticenses loc. cit. num. 66.* Lessius *Lib. II. cap. XIV. dub. 4.* & alii: docentque solum restituendum esse id in quo factus est ditior possessor, si dominus compareat. Quia hic bona fide rem possidet, & vendit. Sed possessor bonæ fidei, solum, tenetur rem, si extet, ut non extet, id in quo ditior factus est, reddere. Hanc opinionem improbabilem reputo. Quia dubium lædit bonam fidem. Ergo comparente domino rem totam, aut totum pretium restituere astringitur. Et si animum paratum ad totum restituendum non habet, perseverante dubio, in statu peccati versatur.

XXXII. Quæst. XIII. Si post adhibitam diligentiam dubium perseveret, sique validiores rationes rem esse alienam, quod restituendum est? Resp. Ad nihil te teneri docent *Filuctius, Lugo, Layman, Diana, Bonacina, Cuspinolaus*, & alii: quia in dubio melior est conditio possidentis, & ille validiores rationes animum inclinantes ad iudicandum rem esse alienam, non equivalent titulo possessionis, qui fortior est. Altera sententia docet, aliquid restituendum esse pro illa maiori inclinatione: quia licet melior sit possidentis conditio, tamen hoc in casu non est æqualis causa: solum autem in pari casu melior est conditio possidentis. Hanc defendunt *Sanchez, Coninch, Ledesma, Valencia, Salmanticenses* loc. cit. num. 67. ubi utramque opinionem probabilem de more iudicant.

XXXIII. Utramque opinionem ego improbo. Primam exitimo falsam, & improbabilem: quia dubium vacillans reddit bonam fidem. Sed bona fides vacillans, & fluctuans vitium possessionis ut minus extenuat. Quando vero potiores rationes inclinant animum ad iudicandum rem esse alienam, tum fortius astringitur possessio titulus. Neque secunda mihi probatur, quatenus asserit aliquid duntaxat restituendum esse: quia dum fortiores rationes suadent rem esse alienam, ultra medietatem reddenda res est, aut diltribuenda in pauperes, domino non invento.

CAPUT VII.

Quos fructus restituere possessor bonæ, & malæ fidei debet.

Explicata obligatione restituende rei quam possessores & bonæ, & malæ fidei retinent, nunc expono debitum restituendi fructus ex re aliena perceptos. Fru-

ctus alii naturales, alii industriales, alii mixti. Fructus naturales rem consequuntur, sublata omni humana industria; ut herba pratorum incalcentur, quercoum glandes, & plures fetus. *Industriales* sunt effectus solius humane industriæ; ut lucrum ex negotiatione pecunie, ex asportatione rerum, & id genus similia. *Mixti* sunt fructus vinearum, fegetes, fructus agrorum cultorum, ferus, lac, lana animalium, vectura humani, iumentorum, & alia plura, quæ sine humana industria non colliguntur. Quando in his fructibus mixtis natura prevalet, naturales, quando maior est industria, industriales reputantur; iudiciumque ferendum secundum regulas fructuum industrialium, & naturalium. Quando de horum fructuum natura dubium occurrit, arbitrio prædantis in foro interno, in externo sententia iudicis definendum est.

II. Quæst. I. Quos fructus restituere tenetur possessor bonæ fidei? Resp. Omnes fructus naturales reddere, deductis expensis, debet, si extet; si consumpti fuerint, id in quo ditior factus est. Quoniam res fructifera domino fructificat. Idque verum habet, etiam si dominus rem illam incultam & infructiferam relinquere: siquidem cum res illa domini sit, id quod eidem adhaeret, eamque consequitur, semper ad dominum attinet. Ergo si tenetur possessor bonæ fidei reddere tenetur rem domino cor parenti, ita & fructus rem ipsam naturaliter consequentes. Fructus vero industriales retinere sibi iure valet, quia hi non rei, sed industriæ effectus sunt: immo hoc fructus industriales non modo possessor bonæ, sed etiam malæ fidei retinere potest. Pecunias alienas negotiationi expolitas, alienum triticum asportatis, alieno penicillo picturam delineatis, semen alienum in agro seminatis; lucra, seu fructus sui sunt, quia industriales; si bonæ, si malæ fidei possessor sis. Contra, alienam domum locasti, equum, bovem alterius conduxisti, etiam si dominus nec locaturus, nec conductorus hæc esset, pretia locationis, & conductionis restituenda sunt, si extet; secus, id in quo ditior factus es, si bonæ fidei possessor fuisti; nisi beneficium prescriptionis iustifragetur. Nam pro fructuum, & rerum mobilium retentione iustifragari prescriptio valet, licet non pro fundi retentione, ut alias diximus libro superiore. Et hæc communia inter Anchores sunt.

III. Quæst. II. Qui bona fide rem alienam locavit, qua locari non solent, tenetur ne locationis pretium domino, detractis expensis reddere? Resp. Negant plures recentiores; quia

quia pretium ipsius fructus industrialis est. Fructus autem industriali non sunt restituendi. Falsa mihi est opinio hæc: quæ si vera foret, non minus pro male, quam pro bonæ fidei possessore concluderetur, cum ambo valeant fructus industriales retinere. Dico itaque, possidere bonæ fidei debere restituere totum pretium, si extet; & si non extet, id in quo ditior factus est. Malæ fidei vero possessor reddere totum debet. Sed explicanda est, præsertim sententiam evinco, materia locationis subiecta. Locas torquem aureum, equum, & id genus similia, quæ re ipsa locari possunt, & solent. Porro cum res eiusmodi sit locabiles, pretium perceptum non industrie, sed ipsarum rerum locatarum fructus est. Quod domini divites res illas non essent locaturæ, non efficit ut pretium res ipsas non conlequatur. Quod dominus non colat agrum suum, propterea ne, si tu illum colas, liber es a fructibus restituendis? Deducende tamen sunt expensæ, & industria valor iuxta prudentium existimationem compendialis. Hanc sententiam docent *Salmanticenses loc. cit. §. 4. num. 70.* & citant *Lugo, Pralio, Sanchez, Lessius*.

IV. Quæst. III. Quos fructus restituere possessor malæ fidei debet? Resp. Omnes fructus naturales, & mixtos, deductis expensis restituere possessor malæ fidei debet, si extet, si non extet, si factus ditior fuerit, si secus; si rem ipse retinuerit, si alienaverit: quia omnes eiusmodi fructus rem consequuntur, atque adeo ad dominum attinent. Idem dicendum de possessore bonæ fidei conscio facto rem esse alienam: is enim si differat post talem notitiam restitutionem, evadit debitor morosus, & tenetur restituere omnes fructus quos percepit, & compensare damna emergentia, & lucra cessantia, cum sit malæ fidei possessor. Hæc qui furatur pecunias negotiationi expolitas, vel, cum debet, solvendo in mora sit; qui artifices instrumenta surripit sine quibus laborare nequit; omnia damna, & lucri privationem restituere tenetur. Idem dic de eo qui pecunias aut negotiationi, aut colendis, emendicis agris, aut refectoriis dominibus, seu computare eis debent debitoribus utilis. Ratio est, quia dominus ex alienis laboribus, & impensis reparare commodum iure nequit. Si tamen dominus sine his expensis propria industria res suas conservaturus fuisset; tum possessor iniuste reddenda non sunt, led tantum possessori bonæ fidei. Si expensæ excederent fructus, non tenetur dominus illas omnes solvere, neque bonæ, neque malæ fidei possessor.

V. Quæst. IV. Fur non percipiens fructus qui percipi e re possunt, tenetur ne ad compensationem? Resp. Si dominus percepturus ex re sua fructifera fuisset fructus; dubio procul fur ad eorumdem compensationem astringitur, etiam si nihil ipse collegerit: quia

Conc. Theol. Tom. VII.

damnum iniusta actione, & detentione iniecit domino. Si vero dominus nullus ex re ipsa fructus percepturus erat, nec latro re ipsa eisdem percipit; tum ad illorum restitutionem, seu compensationem minime astringitur: quoniam in hac positione nullum dominus subit detrimentum, & latro ex alia parte nullum experitur commodum. Ergo nihil restituere ex fructibus qui percipi poterant, & non sunt percepti, astringitur. Si vero fur fructus percipiat quos dominus percepturus non erat, aliqui contendunt, tunc furem ad restitutionem non teneri. At sententia mihi vera docet, teneri furem ad hos fructus reddendos domino ob regulam generalem, & certam, quod res domino fructificat: atque adeo licet res, ita fructus rem consequentes ad dominum pertinent. Sive ergo extet, si non extet, si factus sit latro, omnes perceptos fructus reddere debet in æquivalent. Quid, si fructus præsentem antequam fur sit in mora solvatis? Tum solum tenetur reddere id in quo factus ditior est: quia tum solum astringitur ex re accepta, respectu horum fructuum, non ex iniusta acceptione, cum in mora solvatis non sit.

VI. Quæst. V. Quas expensas detrachere possessor si bonæ, si malæ fidei debet in aliena rei restitutione? Resp. Expensarum alie necessariorum, ut agrorum cultura, animalium alimenta, & custodia, domorum inflauratio, sine quibus res aut detrimenta patiuntur, aut fructus non pariunt. Alie utiles, quæ eo pertinent ut res aut meliores fiant, aut auquantur; ut arborum plantatio, gregis multiplicatio &c. Alie voluntariæ, ut viridaria, pictura, ornatusque, & cetera id genus, quæ neque ad conservationem, neque ad augmentum requiruntur, nec res meliores efficiunt; sed duntaxat recreationi, & voluptati delerunt. Industria, labor, incommodum in fructibus colligendis, in rebus conservandis nomine experiarum veniunt.

VII. Omnes expensæ utiles, & necessariorum ab utroque possessore factæ, detrachende in restitutione sunt; & dominus in foro conscientie relinquntur, seu computare eis debent debitoribus utilis. Ratio est, quia dominus ex alienis laboribus, & impensis reparare commodum iure nequit. Si tamen dominus sine his expensis propria industria res suas conservaturus fuisset; tum possessor iniuste reddenda non sunt, led tantum possessori bonæ fidei. Si expensæ excederent fructus, non tenetur dominus illas omnes solvere, neque bonæ, neque malæ fidei possessor.

E

feffori: quia hoc in eius utilitatem non cedit, congeriturque rem suam carius emere. Tandem illa tantum expensæ deducendæ sunt quas res ipsa uterque possessor fecit, prout eorum labor, & industria estimatur; quantum rei infarctario plus valeat: quia rei melioratio ad dominum pertinet. Non ergo rei valor, sed id quod impensum est, estimari debet.

VIII. Disputant Auctores super restitutione expensarum quæ voluntariae dicuntur. Aliqui contendunt, eas utrique possessori solvendas esse, quando dominus cum adiecto ornatu recipere res suas velit. Negant alii, si separari nequeant abique rei detrimento: quia tales impense non augent rei valorem, sed voluptati deserviunt. Porro hanc voluntatem pretio comparare dominus non astringitur, sibi quæ imputare fur debet, quod incipio dominus hanc fecerit expensam. Potest tamen uterque possessor ornatus, materiamque abstrahere, si fieri abique rei detrimento id valeat. Ceterum, ad proximum quod attinet, prudentum arbitrio transigenda hæc sunt. Si dominus lenit commodum recipiendo dominum suæctam picturæ, viridario, aliisque ornatus; cur ab onere impensarum liber omnino esse debet? Regula itaque æquitas consulenda sunt.

IX. Quæst. VI. *Qui rem furivocam emit fide bona, valet ne eam reddere furi pretium repetere, an restituere debet domino sine pretio?* Resp. Si emptor moraliter certus sit furem restitutum domino rem; dubio procul rescindere eum eo contractum potest, pretiumque repetere. Difficilis in hoc vertitur, quæ non licite emptor contractum rescindere, quando prudenter iudicat latronem non esse dominum rem illam restitutum; neque valeat emptor a latrone, nisi eadem rem alienam reddat, pretium obtinere. Si enim recuperate a fure pretium emptor potest; certum est restituendum domino rem esse. Similiter rem furivocam tibi a fure donatam, domino iuxta omnes reddere aliteringeri.

X. Prima sententia negat, emptorem teneri rem domino reddere, sed posse contractum rescindere, pretiumque repetere a fure. Et hanc opinionem ut probabiliorẽ defendunt Salmanticensis tract. XIII. cap. I. punct. 3. §. 6. n. 83. & citant pro hac opinione Prædum, Ledesnam, Dianam, Alderum, Rebellum, alioque.

XI. Sententia quam ego veram iudico, atque adeo iuste probabilem, defendit, emptorem bonæ fidei debere domino rem suam reddere, nec posse ullo modo rescindere eum

fure contractum, ut pretium repetat. Eam evincit primam auctoritate S. Thomæ 2. 2. quæst. LXXI. art. 6. Circa illam qui rem alienam accipit, duo sunt consideranda, scilicet ipsa res accepta, & ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam restituere, quamvis eam apud se habet: quia quod habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei cui deservit secundum formam commutative iustitiæ. Emptor igitur habet ultra id quod suum est; quia res emptæ a fure, sua non est, sed domini. Huic ergo reddi debet. Nequit eiusmodi emptor rem hanc alteri vendere: quia vendi aliena res non potest invito domino. Ergo neque furi qui eam redditurus domino non est. Accedit, quod emptor vendens rem furi non restituro, furti participes evadit: cooperatur quippe iniustitæ acceptioni, & iniquæ detentioni.

XII. Præterea emptor eiusmodi rem furivocam, in meliori statu media emptione constitutam, nequit in deteriore statu redigere. Qui incendio, aut naufragio rem lubdixit alienam; valet ne tuta conscientia iterum in flammam, aut in mare proficere? Porro qui rem furivocam a fure manuibus sublatam, furi restituit, eandem veluti in ignem, vel mare proficit. Quid, si furi longe distanti, aut mortuo reddere nequit emptam metem, nonne tunc iuxta omnes reddere illam domino deberet nullo accepto pretio? Porro quid ad debitum restitutionis confer distantiæ, aut mors latronis? Nonne extranea hæc sunt iniustitiæ obstringenti emptorem ad restituendam domino rem emptam? Res ergo illa clamat ad dominum, non ad furem: ergo domino, non furi reddenda est. Nemo enim, ut in proverbio fere est apud Ictos, locupletari cum alterius iactura debet. Tandem nonne iudex adigeret emptorem ut domino rem emptam a fure restitueret? Cur? Quia res aliena domino suo restitui debet.

XIII. Obiiciunt 1. Nullam iniuriam emptor bonæ fidei domino intulit: ergo nihil ei restitueri debet. Poterit ergo abique iniuria in eo in quo reperiebatur statu, denovo rem illius collocare, ut proprium evitent detrimentum: sicuti qui rem in platea inventam accipit, potest in eadem reponere, ut datum evitet. Resp. Hoc est primum argumentum Salmanticensium, & aliorum. Emptor bonæ fidei non tenetur reddere domino rem ex iniusta acceptione, vel iniuria, in deteriore statuam quam proficit; quoniam, per emptorem in meliorem statum revocata res erit, a quo illam deicere non est amplius in po-

restitue emptoris, quia hic melior status rei alienæ adhæret. Utrique meliorem hunc statum per emptorem res acquisivit. At quid inde? Alienum agrum coluisti. Numquid meliorem cultum in deteriore redigere statum vales? Qui rem in deteriore redigere statum suamque bona fide facere intendit, ut in casu nostro, non potest, domino cognito, iterum in platea reponere, sed domino reddere illam debet. Si quis vero rem in platea invenit, & timens sibi grave damnum eam retinenda, in eadem denovo collocare, casus est peculiaris, in quo occurrere circumstantiæ possunt ob quas dominus ipse consentire iuste deberet. Quare circumstantiæ ipse spectanda sunt.

XIV. Obiiciunt 2. In pari casu inopientie emptor sibi potius quam domino consulere debet. Sed sicut dominus habet ius ad rem, ita emptor habet ius ad pretium; & ambo fuerunt innocentes. Ergo emptor consulere sibi poterit, repetendo suum pretium a fure media restitutione rei emptæ. Resp. Purum putantque sophisma istud est. Utrique emptor ius habet ad pretium, sicut & dominus ad rem. Clamat pretium ad emptorem, & res clamat ad dominum. Domino ergo restituenda res est, & pretium emptori. Æqua hæc omnia sunt. At fur restituere pretium refugit, nisi res illi reddatur. Quid inde? Recuperare ne tuam pretium poteris, rem alienam furi reddendo? Res illa clamat ad dominum suum. Ergo nullo pacto restitui furi poterit.

XV. Obiiciunt 3. Contractus cum fure vel est involuntarius in possessore bonæ fidei, atque adeo nullus, vel est iniquus, & ideo rescindendus a possessore bonæ fidei. Resp. Quod contractus sit aut nullus, aut iniquus, id solum infert, emptores ius habere repetendi pretium a latrone, minime vero restituendi latroni rem alienam. Res hæc clamat ad dominum suum; idcirco nequit emptor abique iniustitiæ violatione eam in deteriore statuam conciliare, reddendo latroni. Neque obest quod emptor rem hanc ad meliorem, quem ante habet, statum reduxit: quia, ut dixi, hoc non tollit quia res, in quocumque statu sit, clamat ad dominum. Neque ex quo recte operatus emptor est, rem ad meliorem statum revocando, inferri potest, iniuste operari eum posse in deteriore statuam rem eandem deducendo. Accedit, quod emptor sive bonæ, sive malæ fidei, præter voluntatem, domini causam egit, existimans propriam promovere, dum rem emit in suam utilitatem. Quid itaque? Quid

volens meliorem fecit rem domini; ideone volens, & sciens deteriorem faciet, in latronis fauces rursus concitendo? Hoc ne iniustitia permittet?

XVI. Insistunt. Si a fure rem auferam alienam; animo eam restitutum domino; & fur vicillim mihi rem eam furetur, quam restituerit nobis, nisi aliena recepta: postquam licite reddere rem alienam furivocam, ut rem eam assequar. Resp. Sophisma quoque hoc vanum est. Dum fur rem alienam a te reperit, animo eam retinendi, actionem iniustam operatur. Ergo huic iniustitiæ tu cooperaris, si possessor factus alienæ rei, hanc illi restituas, vel tuo assensu illam furivocam permittas. Dum tu a fure rem alienam furivocam, ut restituas, actionem iniustam exerces, eo quod nullum ius ad illam habes. Ideo fur contra te actionem habet. Paritas ergo iustitiæ est.

XVII. Quæst. VII. *Qui mala fide rem alienam emit a latrone, valet ne latroni reddere, & non domino, ut pretium suum repetat?* Resp. Adfirmant Lugus, Diana, & alii. Citatur etiam S. Antonius; sed immerito, ut animadvertit Petrus Ballestrinus in not. ad II. Part. tit. 1. cap. XII. §. 16. Ex his quæ diximus in superiori sententia nostra confirmanda, patet falsitas istius opinionis. Quare ipsi Salmanticenses, qui defendunt, emptorem bonæ fidei posse rescindere contractum, remque furivocam domino reddere, id negant de emptore fidei malæ: quoniam ibi imputare malæ fidei emptor debet, quod sciens, & volens rem alienam sibi ultrapretio pretio solvere. Quare hic non solum ex recepta, sed etiam ex iniusta acceptione tenetur domino rem suam reddere. Perinde enim est rem immediate domino furari, & furto sublatam a latrone licenter emere.

XVIII. Quæst. VIII. *Qui bona fide rem emptam a latrone vendit alteri, tenetur ne domino pretium reddere, an emptori?* Resp. Aliqui docent, nec domino, nec emptori restitueri debere, nisi id in quo dicitur factus sit. Quia non tenetur nec ex recepta, nec ex iniusta acceptione. Salmanticensis tract. XIII. cap. I. punct. 3. §. 6. num. 83. defendunt, venditorem hanc debere non domino, sed emptori pretium reddere, quando ex hoc contractu passurus ille damnatum sit. Si vero, iniquum, emptor in longinquis regionibus abierit, a quo nec ille, nec deo minus repetere rem valeat; tum venditor bonæ fidei nec domino, nec emptori restituere pretium debet. Quandoquidem, si iudant, primo contractus nullus fuit; quia si emptor

scivisset rem esse alienam, non emisset: tum secundo, quia si rem vitiatam bona fide venderet emptori, ut argentum pro auro, teneris emptori damnum, quod passus esset, compensare. Ergo si rem alienam ut propriam vendidisti, quam emptor cogit reddere domino, vel timetur quod cogendus sit, aliteris hoc damnum relaxare; si autem non timetur hoc damnum, ad nihil teneris. Pro hac opinione citant Bonacinum, Lessium, Diafillum, & alios.

XIX. Opposita sententia mihi probabilior est. Prælati bonæ fidei venditor, si rem alienam apud se retineret, cognita veritate quod sit aliena, domino, non furi reddere illam deberet. Ergo vendita re pretium restituere tenetur. Quoniam pretium loco rei substituitur, & eidem æquivaleret, & pro eodem hæc duo, res, & pretium accipiuntur. Sub alio aspectu propono rationes illius sententiæ. Tu bona fide rem furivam emis, & eadem bona fide vendis. Quando vendis rem illam, rem alienam vendis. Accepto pretio ex re aliena locupletior evadis, & plus habes quam habere deberes. Ergo hoc plus detrahendum tibi est, & vero domino restituendum, quia hic minus habet quam habere iure deberet. Præterea emptor rei huius intendit vero rei domino pretiumolvere. Ergo illius pretii dominium transfert, non in re venditoris, qui talis rei dominus caret, sed in verum dominum, qui solus ius habet in rem illam. Ergo pretium illud retinere tu nequis, cum verus dominus non sis. Rursus, in hac venditione revera tu non transfers dominium in emptorem, cum hoc dominum carcas. Ergo emptor dominum re ipsa non acquiritur. Rursus emptor relictiens rem esse alienam, restituere vero domino illam debet. Ergo & tu restituere in hoc casu emptori pretium debes, ut illum indemnem servas. Ergo si emptor rem non restituit, tu restituere pretium domino debes. Tandem si res aliena apud te fructificasset, nonne fructus istos reddere domino debuisses? Pretium est fructus rei. Pretium illud apud te extat. Ergo reddere illud domino debes.

XX. Paucis rem totam explicio. Verus dominus semper ius habet in rem suam; & hæc semper clamat ad eundem dominum. Ergo aut tu, qui hanc rem furivam emisisti, aut fur, aut emptor dominum relaxare fructu affringimus. Hæc luculenta videntur. Primus quis tenetur dominum relaxare, fortis est. Secundus est tu, qui rem furivam emisisti, postquam quod re restituere nolit. Porro sicut fur respecta tui solus restitutioni obnoxius

est, quia primus tenet; ita tu respectu emptoris, quis tertio loco succedit, prior est institutionis onere. Ergo si emptor restituere rem domino, tu tempore reddere pretium debes. Contra si emptor non restituit vero domino rem emptam, tu affringens rei vendita pretium domino restituere. Hæc rationum momenta mihi valde luculenta videntur.

XXI. Rationes oppositæ sententiæ, licet speciosæ appareant, nostras non infringunt, nec diluunt. Prima quam opponunt *Salmanticenses*, se ipsa corrumpit. Contractus nullus est: quia si scivisset emptor, non emisset. Recte & bene. Ergo tu pretium emptori, & emptor tibi rem, & tu domino eam reddere teneris. Secunda ratio imbecillior est. Si rem vitiatam vendidisses, relaxare sane emptorem deberes; & sic relaxare cum debes, si domino rem restituat: quia tum hoc damnum pateretur. At nisi rem restituat, nullum patitur damnum. Ergo tu in hoc casu, cum locupletior factus sis ex re aliena, pretium restituere domino affringens. Quod enim præfati Auctores subdunt, ad nihil te teneri, & emptor tuus in regiones longinquas abierit, cum tunc nullus sit timor ut cogatur ad restituendam vero domino rem emptam, mihi improbabile apparet; quia res, seu pretium loco rei, semper ad dominum clamat.

XXII. Oppones. Qui emit bona fide rem furivam, eamque bona fide vendit, non tenetur nec ratione rei acceptæ, nec ratione iniustæ acceptationis. Nec ditior factus est, cum non maiori quam emerat, pretio vendiderit. Resp. Præfatus emptor rei furivæ tenetur ratione rei acceptæ que apud ipsum extat, non in se, sed in pretio. At pretium ipse solvit furi. Audio. Sed illud pretium amitte continuo ac relinquit rei esse alienam.

XXIII. Oppones. Si emptor præfatus rem donasset, aut consumpsisset, vel perdidisset, ad nihil teneretur: quia in nihil factus esset ditior. Sed neque in casu nostro factus ditior est: quia quanti emit, tanti vendidit. Resp. Concesso antecedenti, negotium consequentia: quia factus ditior est, dum ex re aliena pretium accepit. Si enim rem illam donasset, amisisset, consumpsisset, aliam suam non consumpsisset, in nihil factus ditior esset. At dum pretium accepit, factus ditior est: quia pretium latronis iolarum illicito re ipsa recepit.

XXIV. Quæst. IX. Qui monetam falsam accipit, & alteri eam expendendo in contractu trans, ad quid tenetur? Respond. Diana cum aliis respondet, cum qui bona fide monetam falsam expendit, ad nihil tenetur, etiam

iam si postea resciat fuisse falsam; affringi vero, si mala fide illam expendit. At vera sententia docet, in utroque casu hunc teneri ad damnum illatum compensandum. Nunquid si plumbum loco argenti in pretium rei emptæ solvis, sive bona, sive mala fide deceptus, non teneris ad damni illatum restitutionem? Nemo ergo monetam falsam, etiam si deceptus accipiat, potest distrahare, sed continuo proicere, seu destrucere eam debet.

XXV. Quæst. X. Qui rem alienam maiori pretio vendit, tenetur ne incrementum illud domino reddere? Resp. Prima sententia affringit venditorem ad reddendum hoc incrementum domino, deducto aliquo valore pro industria. Quoniam tum venditor ditior factus est ex re aliena. Porro restituere debet totum id in quo ditior factus est. Secunda sententia negat, restituendum esse hoc incrementum, si sit intra latitudinem iustitiae pretii: quia hoc incrementum fructus industriae est, non rei.

XXVI. Salmanticenses optime distinguunt loc. cit. n. 92. Quando incrementum proficiscitur ab ipse re, immutata manente tam in substantia, quam in circumstantiis loci, & temporis, qui videlicet res nec reservata est in aliud tempus, nec translata ad alium locum; tum restituendum est incrementum domino: quia hoc in casu incrementum illud non est industria, sed rei fructus. Si autem res illa industria possessoris asportata sit in alium locum, aut reservata in aliud tempus opportunum, ubi, & quando plaris valet; tunc incrementum est parus industriae fructus, atque adeo restitui non debet. Quare merces que in manu mercatorum, & optatum reperitur, habere solent incrementum peculiare, præter illud pretium quod habent in seipsis; fructus rerum consumptibilium, pabent, frumenti, olei, vini, industriae, non eisdem rebus, adscribendi sunt.

XXVII. Quæst. XI. Si vendis tuam rem furtivam, a quo in pretium bona fide pecunias fructivas accipias, teneris ne ad restitutionem? Resp. Salmanticenses loc. cit. num. 94. cum aliis affirmant, si pecunias impermixtas habeas, te, cognita veritate, & domino comparente, restitutioni obnoxium esse; secus, si pecunia accepta cum tuis confusa sint. Quia in primo casu pecuniae sub dominio ad hæc sunt domini, a quo fuerunt surreptæ. In secundo autem casu sub tuum dominium ratione permixtionis translate sunt. Ego iam supra meam proddi opinionem. Quando certus es, in tuo pecuniarum cumulo alienas Conc. Theol. Tom. VII.

pecunias reperiri, non video quia fieri ratio nec valeat ut hæc permixtio cum tuis tibi acquiratur dominium. Neque latro eisdem numero pecunias restituere domino affringitur. Porro permixtio id solum impedit ne tu reddere eisdem numero, secus ne similes pecunias valeas. Teneris ergo ad restitutionem ratione rei acceptæ, cum re ipsa in tuo cumulo aliena pecuniae extant. Quare falsum reputamus quod ex P. Layman addunt ibide præfati Auctores. Si quis, inquit, fraudem pecunias lucratus est, quarum partem amico, fraudis conscio, non tamen cooperatori, dedit; non tenetur amicus has pecunias fraudem passio reddere, si pecunias illas cum suis propriis miscuerit. Tantum ne efficacitatem habet mixtura hæc, ut rem alienam in propriam convertat? Qui hæc perdidit doctrinam, dillosiores erunt in permixtis pecuniis, potissimum bona fide acceptis, cum propriis, ut periculum restitutionis declinet, si temporis tractu cognoscatur eas esse alienas. Quid quod præfatus amicus fraudis conscio bona fide eiusmodi pecunias non accipit? Ergo tum ex re accepta, tum ex iniusta acceptatione ad restitutionem affringitur, ut ego quidem arbitror: & nisi me amor fallit, communis sensus id dicit. Et sane, si sola naturalis ratio consulere in pluribus quæstionibus tanta contentione in utramque partem agitata, veritas facilius apparetur.

CAPUT VIII

Quomodo ad restitutionem affringitur is qui alium impedit ne aliquod bonum assequatur.

Duplitem quis impedire alteram potest, vel non beneficium assequatur: vel iure, seu iuste, quia indignus est, & ineptus ad tale beneficium; vel iniuste, seu iniuste, quatenus absque iusta causa impedimentum adicit. Similiter duplici ratione potest esse beneficium, commodum, gradumque sperare: primo ex sola consensu liberalitate, & abque ullo iure ad illud; secundo ex iure aut in re, aut ad rem ad illud, ut pote ex iustitia illi debitum. Qui iuste aliquem impedit ab assequendo beneficio sive precibus, aut consilio, sive vi, dolo, aut fraude, ad restitutionem non tenetur: quia nullum ius hic habet, cum indignus tali beneficio sit. Quibus positis sequentes quæstiones resolvuntur.

II. Quæst. I. Qui efficacè impedimentum adicit ne quis assequatur beneficium ad quod

ius habet sine in re, sine ad rem, obnoxius non restitutioni est? Resp. Adfirmat communis sententia, sine hoc impedimentum fraude, dolo, vi, sine precibus, suasione, donisque opponatur. Advertendum tamen, quod si collator constanter decreverat conferre beneficium, teneris totum damnatum rescire; si contra ambiguis aliquo modo collator hereditat, restitutio facienda est secundum spei gradum. Impedimentum quoque, inducens restitutionis debitum, efficax sit oportet, seu quod respectu sequatur tale impedimentum effectus. Si enim causa non fuit efficax, vel quia collator determinatus non erat ad beneficium conferendum, vel ex alia causa damnatum secutum non sit; nullam est restitutionis debitum.

III. Sententiam hoc modo explicatam evincit S. Th. 2. 2. quest. lxxv. art. 2. ad 4. Dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem non habet prebendam multipliciter. Uno modo iuste; puta, si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesie, procurat quod detur alicui persone digniori; & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniuste; puta, si intendat eius nocuementum quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiusmodi; & tunc, si impedit ne prebenda detur digno, consulens quod non detur, antequam sit firmatum quod ei detur; tenetur quidem ad aliquam compensationem, passivis conditionibus personarum, & negotii secundum arbitrium sapientis, non tamen tenetur ad equale: quia illam nondum fuerat adeptus. & potest multipliciter impedire. Si vero iam firmatum sit quod alicui detur prebenda, & aliquis propter indebitam causam procurat quod revocetur, idem est non si iam habitam et auferat, tamen tenetur ad restitutionem equalem, tamen secundum suam facultatem.

IV. Rationibus quoque sententia confirmatur. Quia impedit vi, dolo, fraude ne quis assequatur beneficium ad quod ius sine inchoatum, sine consummatum habebat, iniuriam illi irrogat: quia violat ius quo se potestabat ne dolo, vi, fraude, minime impediretur a talis beneficii affectuone. Qui vero consilio, & suasionem impedit consecutionem, laedit iustitiam & distribuentem; & commutatem: quia utriusque iustitiae conferre tenetur collator beneficium habenti ius ad illud. Tenetur itaque impediens rescire aut totum, aut partem damni, secundum qualitatem iuris maioris, aut minoris quod candidatus ad beneficium habebat.

V. Si vero ipsum candidatum precibus, consilio, suasionem a petendo beneficio averit, ad nihil teneris: quia volenti, & consentienti non fit iniuria. Contra, si vi, fraude, dolo, minis illum retrahis, restitutioni obnoxius es. Si impedis aliquem vi, fraude, dolo ab obtinendo beneficio quod illi non debebatur, in spe tamen erat ad illud coniequendum; restitutio facienda est iuxta spei gradum. Sublata vi, aut fraude, nullum est restitutionis debitum. Quandoquidem in primo casu licet candidatus iure detritus sit ad beneficium obtinendum, iure tamen potitur ne quis vi, dolo, fraude, minime retrahat collatorem ab impediendo tali beneficio. Ergo dum hoc modo impedis, retrahere iuxta spei gradum detrimentum debes. In secundo autem casu collator liber manet ad conferendum aut suspendendum beneficium.

VI. Quid, si collatori secreto detegeres crimen occultum, sed verum, vi cuius candidatus beneficium privaretur? Ad nihil te teneri probabilis sentio. Quoniam boni publici ratio postulat ut in his casibus indigni manifestentur. In hoc finem informationes occulte postulari, & haberi solent. Delictum tamen eius generis sit oportet quod minus dignum reddat candidatum. Si enim crimen esset quod nihil obstat candidati dignitati, seu aptitudini ad beneficium, revelandum non foret; & si revelares, restitutionis damni esses subiectus. Immo ipsum occultum delictum quod indignum reddit candidatum, caute, prudenterque manifestandum est, ne sequatur infamia. Si enim ob tuam imprudentem manifestationem candidatus infamaretur, ad infamiam damnatum rescierandum firmiter: locus ad compendendum damnatum secutum ad beneficii privationem, quando a collatore beneficium denegatum fuit non ob publicam infamiam, sed ob delictum in seipso spectatum.

VII. Quest. II. Ad quid tenetur qui impio promissionem factam impedit? Resp. Si promissio acceptata a promissorio sit, quocumque modo, sine fraude, sine consilio, impediens executionem, rescire damnatum debes: quia promissarius ius habebat ad rem sibi promissam. Si acceptata non fuerit promissio, & precibus, sublata fraude, impediens, ad nihil teneris: quia promittentis voluntatem preces, & suasionem non mutant. Si vero fraude, dolo, calumnia divitem retrahis a conferenda elemosyna huic aut illi pauperi; rescierandum talis elemosynae damnatum est. Si testatori decembiti, qui designavit relinquere legatam Sempronio, ad illum heredem instituire, consilio, precibus-

ve

ve fuisset ut tibi potius, aut amico, Sempronio neglecto, bona legaret, & hereditatem relinqueret; nec te peccare, nec ad restitutionem teneri, docent communiter Auctores. Ergo ne unquam id facias, desino. Excipitur casum *Clement. de privilegiis*, ubi cavetur ne Religiosi sub mortis aeternae poena retrahant testatores, etiam absque vi, aut fraude, a legandis bonis Ecclesie matricibus. Logo tamen contentus peccare utique contra politimum huius Pontificis mandatum, non contra iustitiam; adeoque ad restitutionem non tenari. Immo tam Logo, quam Sanchez addunt, neque peccare eos contra hoc preceptum, si zelo salutis testatorem illum retrahant a destinatis legatis. Zelus iste timendus est, atque cavendus, tamquam suspectus. Si legata, vel hereditates prelati Ecclesie destinatae laederant iustitiam, aut iura succedentium, aut imprudentiae labe aspersa forent; tum suadendum testatori esset ut iustitiae leges, & sanguinis iura, & prudentiae, atque convenientiae leges servaret. Summa prudentia, ac sinceritate in similibus negotiis opus est. Mandatum *Clement.* supponit, testatores esse absque salutis propriae detrimento legare prelati Ecclesie bona. Quare qui zelo salutis testatores dirigant ut legata iuste distribuant, contra pontificiam mandatum non agant. Libet hic adicere saluberrimum S. Augustini monitum serm. cxcv. alias iv. de diversis cap. iv. *Quicumque vult, exheredato filio, heredem facere Ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum.* Immo, *Deo propitio, neminem invenit. Quam laudabile factum sancti & venerandi Episcopi Aurelii Carthagenensis, quomodo implevit omnibus qui sciunt, os laudibus Dei! Quidam, cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento filii usufructu, donavit Ecclesie. Nati sunt illi filii, & reddidit Episcopus, ut opinanti, que illi donaverat. In postquam habebat Episcopus non reddere; sed iure fero, non iure poli.* Arrigant aures Confessarii, & huc animum Religiosi intendat qui testamenti condandi poenitentibus suis auctores sunt, consultoresque. Recognitent, nihil efficacius laicali odium, invidiamque adversus Religiosos concitare quam testamenta a Confessariis poenitentibus suggesta in suam Ecclesiarum, seu domorum favorem. Hae derisionem, hae contempionem, abominatoremque constant. Hoc odium, hac invidia sum opere devitanda est: quoniam haec impediunt ne Religiosi animabus lucrandis idonei reputentur. Nihil vero faciunt odium

illud, invidiamque quam publica veritas evangelice defensionis parit. Verum haec obiter, plura dicturus suo loco.

VIII. Qui fraude impedit ne Paulo digno beneficium conferatur, ut alteri aequo digno detur, tenetur Paulo rescire damnatum pro quantum spei ad illud obtinendum beneficium; quia ius habebat ne fraude & dolo impediretur a tali obtinendo officio, vel beneficio. Si solis precibus impedimentum adiciat, aut si Paulus indignus sit, nullum est restitutionis debitum.

IX. Quest. III. *Qui absque fraude dolove alicui persuadit ne bonum indebitum Petro conferat, animo proprio nocendi, asstringitur restitutioni?* Resp. Odio ardet contra Petrum. Ut eidem damnatum inferas, perinasdas testatori absque fraude ne illi legatum relinquat. Te peccare mortaliter sentit omnes contra caritatem, quin etiam contra iustitiam ob animi pravitate; et non propterea te obligant ad restitutionem plures Theologi; immo maior iuniorum pars te a restitutionis onere liberat: quia animus pravus, & iniustus, ab opere externo seiscindit, non inducit restitutionis debitum.

X. Probabilior sententia mihi est, te ad restitutionem teneri. Usque solus animus pravus internus non infert restitutionis onus. Veram opus externum, licet in se, & absolute spectatum innocens sit, ut sunt preces, consilia, suasiones, tamen copulatum cum pravo animo vitiosum evadit, atque adeo debitum infert restitutionis. Hanc sententiam conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. quest. lxxv. art. 2. ad 4. *Alio modo iustus (impedit), puta si intendat eius nocuementum quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiusmodi.* Nec fatiscat interpretatio Cardinalis Gotti, inquirentis, S. Thomae locum de eo qui habet aliquod ius ad bonum distribuentem. Nam qui talem habentem ius ad beneficium impedit etiam absque pravo animo, restitutioni subiectus est. Sententiam S. Thomae defendunt Caletanus 2. 2. quest. lxxv. art. 2. ad 4. Sotus Lib. IV. quest. vi. art. 3. ad 6. Logo *disp. xviii. sect. 5. n. 98.* Bannez 2. 2. quest. lxxv. art. 2. dub. 12. Salmanticens *tract. xi. cap. i. punct. 4. n. 103.* Quid quod adversarii ipsi hoc exemplum admittunt? Si dignus bona fide sibi procuraret beneficium in conspectu dignioris, sua merita absque fraude, & dolo collatoribus exponendo, a restitutione liber esset, obtento beneficio, vel officio, aut dignitate; quia ipse non tenetur electoribus consilia praere ad digniores promovendo. At contra si pravo animo impedit

E 4 dicit

dirat exterius ne dignior beneficium afflueretur, tum tamen, hunc teneri ad relinquendum damnum illatum digniori. Ergo pravis animus inunctus cum opere externo, ceteroquin absolute licito, inducit debitum restitutionis.

XI. Qui impedit ne bona fisco applicentur, que ob aliquod crimen applicanda forent post iudicis sententiam, ad restitutionem tenetur; secus ante sententiam prolatam: quia post laram sententiam fiscus ius ad eiusmodi bona habet, minime ante. Similia enim bona fisco addicuntur propter pecumam criminis debitam; pena autem solum post iudicis sententiam infligitur. Quare qui impediunt ne iudicis sententia profertur, etiam si mendacis, fallaces, seu rebibus id praesent, non tenentur ad restitutionem. Heinc mulier adultera, cuius dos post iudicis sententiam marito applicanda esset, si se defendat etiam fallis rebibus ne sententia profertur, maritum dotem dare non tenetur.

XII. Quæst. IV. Qui absque fraude, dolo, sed solis precibus impedit ne bona communia, destinata in singularum subsidiorum commodum, illis applicentur, quid restituere debet? Resp. Si distributio bonorum pendeat ex sola voluntate collatoris, nullum est restitutionis debitum, dummodo absque fraude, solisque consiliis impedimentum interponatur; ut ex his quæ dicta sunt, constat: quia tum nulla persona ius habet ad eiusmodi bona. Si vero distributio bonorum non pendeat ex sola voluntate distributoris, sed bona distribuenda sint inter huius civitatis personas, e.g. legata sunt plura bona, distribuenda inter virgines huius familie, istius loci; huius civitatis, aut habentes tales prerogativas: tum qui aliquam illarum impedit etiam absque fraude, & dolo, sed solis precibus a consecutione bonorum, tenetur ad restitutionem: quia prelatæ personæ ius habent ad eiusmodi bona. Et collator non modo ex iustitia distribuit, sed etiam ex commutante, hæc bona dividere alitringitur inter tales, & non alias personas.

XIII. Quæst. V. Ad quid tenetur qui impedit collatorem ne beneficium ecclesiasticum digniori conferat? Resp. Quæstio proposita gravissima est, suamque sedem habet in tractatu de Beneficiis. Pauca nunc edisseram, veluti præter institutum. Et primum eligendum esse digniorem pro certo habeo; cum Concilium Tridentinum id expresse *sess. xxiv. cap. 3.* definit: *Esque alienis peccatis communicantes, mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesia magis utiles ipsi iudica-*

verint &c. Respondet P. Thomas Tamburinus *Lib. VIII. in Decal. tract. III. cap. IV. §. 4.* Tridentinum Concilium *vel primo videtur per hoc digniores non aliud significare vel nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos... vel tandem tertio loquitur, quando fit consensus.* Et adducit auctoritatem Laurentii Vallæ, alicentis iuniorem, aut seniores accipi pro iuvene, habilitarum opinionem damnavit Innocentius XI. in hac proposita. *77. Cum dixit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, & Ecclesia magis utiles ipsi iudicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primo videtur per hoc digniores non aliud significare vel nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio quando fit consensus.* Ut videt, hæc propositio totidem verbis descripta ex Tamburino est: quod ideo assero, ut caute hæc, & alios similes Auctores qui ante damnatas propositiones scriperunt, legas. P. Dominicus Viva in *Commentariis* ad hanc propositionem n. 10. de more communitum quo damnate propositionis vim extenuet, excogitavit. Qui doceret, inquit, in aliis beneficiis ab Episcopatu facte esse eligere dignos in conspectu digniorum, non incurrerent peccata lætas contra tuentes aliquam ex thesibus confectis. Quia Tridentinum loquitur solum de Episcopatu, non de aliis beneficiis curatis. Hæc latè constat blandimenta quibus P. Viva delinere opinionem laxarum damnationem solet. Propositio proscripta absoluta est: & quamvis mentio ibidem fiat Tridentini Concilii; non propterea locus est interpretationi P. Viva, ut ego quidem sentio. Thesis proscripta loquitur de Sacerdotibus qui ad Ecclesias regendas, nulla aut Parochorum, aut Episcoporum mentione facta, promoventur. Sed hoc falsus suo loco.

XIV. Ad quæstum ergo propositum dico, tam collatorem, quam eum qui hunc impedit ne digniori conferatur beneficium ecclesiasticum, ad restitutionem teneri. Hanc sententiam expresse docet S. Thomas 2. 2. *quæst. lxxii. art. 2. ad 4.* cuius verba supra descripsi. Pauca ex pluribus adducam. Qui lædit iustitiam tum distributivam, tum commutantem, tenetur ad restitutionem. Sed beneficia ecclesiastica vi utriusque iustitiæ de-

ben-

benari digniori. Ergo qui talem collationem aut negligit, aut impedit, restitutioni obnoxius est. Propositio prima penes omnes certa est; altera vero paucis ostenditur. Hæc beneficia duo spectant, & bonum commune, seu utilitatem Ecclesie, & ministrorum merita. Porro qua parte spectant utilitatem Ecclesie, eligi ministri magis idonei debent, qui sacramenta administrent, doctrina evangelicæ panem populo frangat, & in spiritalibus rebus omnibus opem ferant. Porro cum vis ab imbecillitate nostra discerni possit quinam sint reipsum revera digni, & optimi ad hæc altissima munia obunda; ideo vel ipsa naturalis ratio dicitur ut in tanta obcuritate eligantur qui nobis digniores ad sancta mysteria tractanda apparent. Ex alia parte hæc beneficia ministrorum merita spectant, nempe literarum, virtutis, probitatis. His meritis stipendia rependuntur, ut magis Ecclesiastici alliciantur ad litteras addiscendas sacras, ad virtutum exercitia peragenda. Nac enim via Ecclesie abundat ministris doctis, probis, apudque ad sua mysteria tractanda. Ergo Ecclesie proficuaratores, seu distributores beneficiorum ex iustitia commutativa (qua parte Ecclesie) debent eligere aptiores, & digniores ministros, qui augere hoc bonum commune valeant. Quatenus vero hæc beneficia sunt præmia que merita respiciunt, conferri cum proportione ad merita debent. Ergo qui maioribus meritis præditi sunt, ius præ aliis minus benemeritis habent, ut præferantur in beneficiorum collatione. Dum igitur beneficium conferitur digno, posthabito digniore, violatur iustitia distributiva. Accedit, electores Ecclesie hanc dignitatem, seu munus eligendi ministros, accipientes, obstringunt iuste & recte ut exerceant iustitiam distributivam conferendo beneficia pro meritorum diversitate. Ergo dum violant iustitiam distributivam, impediendo beneficia minus dignis, violant simul reipsum iustitiam commutantem, vi cuius se obligant distributivæ præmia iuxta regulas iustitiæ distributivæ, cum proportione scilicet ad merita. Et revera in distributione beneficiorum, & dignitatum, & bonorum sine Republica, sive Ecclesie nunquam violatur iustitia distributiva, quin simul lædatur iustitia commutantem.

XV. Innumera asserre sacrorum canonum monumenta possem, quibus evincerem gravissimum hoc debitum eligendi digniores, & aptiores ministros. Sed, ut dixi, id nunc pro-

certo habeo, solumque ex hæc consistit veritate infero debitum restitutionis illam damni in his qui aut omittunt, aut impediunt electionem digniorum ad hæc beneficia.

XVI. Obiicies 1. Hæc beneficia sunt iustitia principaliter in bonum commune Ecclesie, & secundario in commodum ministrorum particularium. Porro vi iustitiæ commutativæ electores tenentur solum dignum ministrum Ecclesie dare; vi autem iustitiæ distributivæ solus que respicit merita candidatorum, alitringitur eligere digniores. Sed qui violat iustitiam distributivam solum, non tenetur ad restitutionem. Ergo si vis omittens, sive impediens electionem dignioris, non est restitutioni subiectus.

XVII. Ratio isthæc, quæ unica fere est opposita sententiæ, evidenter falsa est, & falso supposito laborat. Supponit enim, in distributione bonorum communium solum lædi iustitiam distributivam posse; quod falsum profusum est. Peccant omnes administratores, five supremi sint, ut Rex in regno, Pontifex in Ecclesia, five inferiores, contra iustitiam commutantem, dum in partitione bonorum, officiorum, graduum violant iustitiam distributivam. Distingueda sunt bona privata a bonis communibus. Postquam Pontifex, Republica de bonis privatis, & patrimonialibus disponere, & cui voluerit, nullo ad merita, ad prerogativas habito respectu, plura bona conferre, quin aliquam iustitiam violat. At dum beneficia, dignitates, gradus, officia, præmia, bona Ecclesie, Regni, Republice distribuunt, semper, dum violant iustitiam distributivam, lædunt quoque iustitiam commutantem. Quod ut evidenter præcipias, in memoriam revoces veluti doctrinam quam supra tradidi, nempe distributivæ bonorum communium principalem esse ex capite violare iustitiam commutantem posse in bonorum communium partitione. Primo contra ipsam Republicam, five Ecclesiam, cui vel expresse, vel tacito pacto obstringunt se se ad fideliter iuste, & æquè distribuenda bona publica. Secundo contra subditos, qui dum pro communi bono adlaborant, ludores sperantur, merita habent quibus ex iustitia commutativa præmia destinata pro Republica, five Ecclesie beneficium debeantur. Iustitia distributiva respicit dumtaxat prerogativas quæ personam asficiunt, puta scientiam, doctrinam, probitatem, prudentiam, idoneitatem, & similes dotes, quæ constituunt subditos utiles, aptiores, atque adeo digniores ministros, ut Republicæ, vel Ecclesie inserviant. Expendit

dit etiam meritum mensuram, gradum, quantitatem. Quo munere expleto, succedit iustitia commutativa, quae rependit iuxta dispositionem factam a iustitia distributiva stipendia, gradus, officia, beneficia, iuxta diversitatem & meritum, & prerogativam, quae efficiunt candidatos digniores. Hac doctrina sola posita, quae a nemine negari iure valet, in sumum delinquit omnes adversariorum obiectiones.

XVIII. Obiicitur 2. Si beneficium deberetur digniori, Episcopus eligens Paulum quem reputat digniorem in conspectu Petri, cognato errore, quod Petrus dignior sit, a Paulo deberet hoc auctere beneficium, illudque concedere Petro. Accedit in hac positione licere digniori convenire cum digno, illique pecuniam offerre, ut desistat a concursu. Tandem dignior nullum habet ius ad hoc beneficium. Ergo nulla restitutio facienda est sive a collatore, sive ab impediente.

XIX. Rep. Obiectiones istae, & aliae similes, quas congerere adversarii solent, ex doctrina data corrumpunt. Quando Episcopus, & quilibet alius elector elegit quem quem, praemissa debita diligentia, existimavit digniorem, sanctus officio suo est. Iusta enim fuit electio. Ergo ad nihil amplius elector tenetur. Aliud absurdum vanum est: tum quia nemo candidatorum index est propriae habititudinis (quique enim digniorem esse reputat) tum etiam quia tunc solum licet offerre pecuniam ad redimendam vexationem, ut docet S. Thomas 2. 2. *quasi. c. cap. 2.* quando iam titulus, vel possessio beneficii habetur.

Ad redimendam enim vexationem non sufficit ius ad rem, sed requiritur ius in re. Candidatus dignior ante collationem beneficii ius meritum habet ad rem, non in re; ideo veritum illi est offerre pecuniam digno. Simoniam enim manifestam hoc in causa committeret. Quod ultimo loco oppositum est, seipso corrumpit. Licet enim dignior non habeat ius in re, habet tamen illud ad rem. Et qui hoc ius laedit, iuxta prudentem estimationem referare dampnum debet.

XX. Quasi. VI. *Causam facienda est restitutio ad lesionem iustitiae in honorum communitario distributione?* Resp. Communis sententia docet, restitutionem faciendam esse tum digniori praetermissio, tum Ecclesiae, sive communitati, vel Republicae. Nam quando eligitur dignus, praetermissio digniore, iniuria fit tum Ecclesiae, tum digniori. Ergo utraque pars laesa restitenda est. Quod Ecclesiae, sive Republicae, sive Communitatis laesa fit, evidens est. Nam Ecclesia hoc pacto, ut mi-

nus implicito, facultatem contulit Episcopo, ceterisque bonorum communitum administrantibus ut sibi de dignioribus ministris providerent. Ergo qui hoc pactum gravissimum cum Republica, sive Ecclesia intum violat, iustitiam communitatem infringit. Quid quod adversarii ipsi fatentur, electores eligentes indignum, praetermissio digno, teneri ad restitutionem? Sed dum eligunt dignum, praetermissio digniore, reapse indignum eligunt: dignus enim in conspectu dignioris indignus evadit; quidquid in oppositum dicant Probabiliter. Ergo aequo in secundo ac in primo casu ad restitutionem tenentur tum collatores omittentes, tum impediens digniorum electionem. Plura praetereo, in tractatu de beneficiis explicanda.

CAPUT IX.

De causis cooperantibus ad dampnum alterius.

I. **H**Actenus de iis qui, ne bona conferantur hominibus, impediunt, actum est. In praesentia de illis mercedem habebimus quia ad damna proximo inferenda concurrunt aut operi forendo, aut non obstando. Nam plures influere causas solent in alterius malum, & dampnum. Aliae priores sunt, & proximae, quae dampnum exequuntur; aliae quae mediate tantum concurrunt. Nunc, non de executoribus damni, sed de cooperantibus damntaxat, Novem personarum genera Theologi recensent, quae in alterius dampnum aut positive, aut negative cooperari valent.

II. Primum omnium praetermittere interel doctrinam quam habet S. Thomas 2. 2. *quasi. lxxii. ar. 7.* Ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienae quam accepit, sed etiam ratione iniuriosae acceptiois. Et ideo quicumque est causa iniuriosae acceptiois, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter: directe scilicet, & indirecte. Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum: & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo ex parte acceptiois, movendo ad ipsam acceptioem; quod quidem fit praecipiendo, consulendo, consentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum accipit, vel qualitercumque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptae, quia scilicet particeps est sicuti vero, quando aliquis non impedit, cum recte oportet, quod aliquis non impedit, cum possit, & debeat impedire: vel quia subtrahit praecipuum, sive consilium impediens furum, vel

vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium, quo possit obistere; vel quia occultat post factum: quae his verbis comprehenduntur.

Insilio, consilium, consensus, palpo, reclusus, Participans, mutus, non obstant, non manifestans.

Sciendum tamen, quod quinque praemisorum semper obligant ad restitutionem. Primo insilio, quia scilicet ille qui inducit, est principaliter movens, unde ipse principaliter tenetur ad restituendum. Secundo consensus, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest. Tertio reclusus, quando scilicet aliquis est receptor latronum, & ex patrocinium praestat. Quarto participatio, quando scilicet aliquis participat in crimine latrocinii, & in preda. Quinto tenetur ille qui non obstat, cum obstat tenetur: sicut Princeps, qui tenetur custodire iustitiam in terra, si per eorum delictum latrones increment, ad restitutionem tenetur: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta ut iustitiam conservent interva. In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum. Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliud huiusmodi est efficax causa rapinae. Unde tunc solum tenetur consistit, aut palpo, id est adulatio, ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest quod ex huiusmodi causis fuerit iniuria acceptio subiecta.

III. Nonnulla quae penes omnes certa sunt, praemittit. Quia alicui parato ad malum inferendum, sublato omni consilio, & suasionem, annuit, peccat quidem contra caritatem, sed contra iustitiam. Ideo ad restitutionem liber est. Quia tunc nullo modo insuit in dampnum; cum executor paratus & firmiter determinatus esse ad illud malum exequendum. Igitur ut quis restitutioni subiectus ratione cooperationis sit, requiritur ut cooperatio hac causa efficax fuerit, habuerit influxum in malum alterius, ut clarius probabit infra. Et quoniam argumentum praemittit amplum aperit disputandi campum, idcirco caput illud in plures tribus paragraphos.

§. I.

Nonnulla quaestiones resolvuntur.

IV. **Q**uasi. I. Qui non paratum ad inferendum dampnum movet ut illud inferat, tenetur ne ad restitutionem, si alius seipsa induxisset executionem ad tale malum irrogandum? Resp. Suae Petri mi-

nime parato ad furandum, ut furetur, & laetatur reipia; tamen si tu non consiliosus, alius induxisset Petrum ad tale committendum furum; alitergenis ne tu, restitutionem? Adfirmat communis sententia. Ratio evidens est. Tu reversa tuo consilio, suasionem, aut mandata causa efficax es illati damni. Quod executor ab alio iniurio consiliore, ut iustiore indecendus ad hocce malum perpetrandum fuisset, esset ne ut tu reipia ad malum exequendum furem non induxeris? An non potest a diversis causis dividere, ut dicitur idem profectus effectus?

V. Quasi. II. Qui alium paratum ad malum committendum movet ut celerius illud exequatur, ad quid tenetur? Resp. Caietanus, Soto, Tapia, Lessius, Bonacina, Ledelma docent, consiliorem hunc ad totum dampnum restitendum alitergeni. Salmanticenses tractat. *xiii. cap. 1. punct. 5. sum. r. 2.* negant hunc ad totum malum compendendum teneri, sed solum ad illud amplius in quod suo consilio insuit: & citant pro hac sententia S. Thomas, S. Antoninum, Prado, Dianam, Layman, Lugo, & alios.

VI. Praecisus circumstantis, si res absohne spectetur, prior sententia mihi probabilior est. Quoniam qui movet malefactorem paratum ad furandum, ad occidendum &c. ut celerius furetur, occidat, non solum movet ius accelerationis, sed ipsius actionis, sive substantiae pravivatis causa est: quandoquidem modus actionis ab ipsius actionis substantia separabilis non est. Ergo qui consilium, suadet, praecipit ut Petrus citius furetur, non modo in accelerationem, sed in ipsam substantiam actionis insuit. Id autem quod mihi probabiliorum hanc reddidit opinionem, est quod dum tu suades ut Petrus hoc die perpetrare furtum, homicidium, quod ille post hebdomadam, post mensem, sive etiam post unum & alterum diem perpetraturus erat, reipia totius damni causa es. Quoniam Petrus infra hoc spatium mutare parvum animum, & ad meliorem se se revocare tragem possit.

VII. Respondent Salmanticenses, se loqui in hypothese, quod nulla fit spes consilii mandandi. Si enim spes illa, inveniunt, adhibeant, procul totum restitendum dampnum est. Verum hypothese istae arbitrarie sunt, & chimericae. Causa qui in praxi succedunt, modo resolvimus. Porro si praxi spectetur, quid humano animo mutabilis? Quo fundamento definiti & statui potest, Petrum paratum ad furandum, vel occidendum, firmiter perseveraturum in hac parva delibatio-